Anders Zorn ritade spelmännens märke

Det s k Zornmärket är vårt lands mest eftertraktade utmärkelse för spelmännen. Silvervalören av märket berättigar ägaren till den stolta titeln "riksspelman". Märket har ritats av vår store nationalmålare Anders Zorn och det är Zorns insatser för den svenska folkmusikens bevarande som ligger bakom hela uppspelningstraditionen.

Under hela 1800-talet förändrades kraftigt den svenska folkmusiken: genom bl a urbaniseringen, de förbättrade kommunikationerna, nya instrument som dragspel och gitarr och de nya danserna — vals, polka och schottisch.

Mot slutet av förra seklet hotade många äldre, folkliga musikformer att försvinna — som kulning, lur- och hornblåsning. Fiolspelet var på väg att dö ut. Man dansade istället till dragspel — ibland i kombination med fiol, gitarr eller klarinett.

Då anordnade Anders Zorn — som kände starkt för den gamla folkliga, svenska kulturen — sin berömda spelmanstävling uppe på Gesundaberget 1906. Hans avsikt var att de åldriga låtarna ännu en gång skulle kunna spelas. Men istället kom han att lägga grunden för hela den moderna, svenska spelmansrörelsen.

Zorns folkmusiktävling väckte stor uppmärksamhet. Spelmanstävlingar började att anordnas lokalt över hela landet.

År 1910 anordnades den första rikstävlingen — på Skansen i Stockholm. Arrangörerna ändrade dock evenemanget till att bli en Riksspelmansstämma. Man insåg det orimliga i att anordna en tävling mellan spelmän från olika folkmusikaliska distrikt.

Till Skansen-stämman ritade Anders Zorn ett märke — som samtliga deltagande spelmän erhöll i silver.

Det intensiva tävlandet gav upphov till flera spelmansgrupper som hade äldre folkmusik på sin repertoar. Det framkom också nykompositioner i delvis gammal stil.

Hembygdsorganisationerna engagerade sig i det nyväckta intresset för folkmusiken: 1920 blir folkmusiken en programpunkt på Svenska Ungdomsringens program, 1925 bildas som **första** folkmusikorganisation Södermanlands Spelmansförbund. Under de följande åren tillkommer spelmansförbund också i övriga landskap. 1947 bildas Sveriges Spelmäns Riksförbund.

Av Emma Zorn fick Svenska Ungdomsringen överta Zorns spelmansmärke. Märket präglades i tre valörer: guld, silver och brons.

1933 ägde de första uppspelningarna för det nya Zornmärket rum i Västerås. Sedan dess har märket delats ut vid en mångfald s k Riksspelmansstämmor över hela landet.

Uppspelningarna sker inför en tremannajury som har att bedöma:

" 1. Låtvärde, utförande, stil, rytm och karaktär, tradition, konstnärlig förnyelse samt egen komposition.

2. Förståelse för den teknik som tillämpats av äldre tiders spelmän och som bör komma till användning, om de gamla melodierna skall rätt återgivas.

3. Sådan färdighet å resp. instrument att klangen och stämningen i folkmusiken rätt framträder."

I andra länder är folkmusiktävlingar alltid offentliga — liksom de tidiga svenska spelmanstävlingarna. Men Zornmärkestävlandet sker bakom lyckta dörrar! Det är det som Södermanlands Spelmansförbund och Sörmländska Ungdomsringen nu vill ändra på — för att mer effektivt kunna föra vidare gamla tiders folkmusikaliska traditioner.

DUKE

LT 17.1.73

Dagens ring, ring LÅT PER LUR

• Nu får **Hasse Tellemar** konkurrens på temat "Ring så spelar vi". Södermanlands spelmansförbund tänker nämligen börja förmedla folkmusik per telefon. Man slår 0755/30580 (nej, inte än, galning, det börjar inte förrän den 28 maj) och ljuvliga toner strömmar ur luren. Nytt program varje vecka. Garanterat äkta sörmländsk musik utlovas. Och än mer kommer under den stora folkloreveckan i Södertälje den 11—17 juni.

FOTNOT: Spelmansförbundet anar att många spelmän kommer att utnyttja telefonsvararen för att förbättra sitt eget spel.

En sån här farbror kanske ni får höra

EXPRESSEN 16.5.1973

Morfars fars dansmusik

SN 17.5.73

JÄRNA: En utställning om musik öppnades på onsdagen på biblioteket i Järna. Morfars fars dansmusik heter utställningen, som visas en vecka framåt. I samband med utställningen blir det på måndag hörbara prov på sådan musik, som utställningen behandlar.

Då kommer nämligen medlemmar ur Södertälje Spelmansgille att spela och berätta om musik från bl a morfars fars tid. Det är en mycket intressant utställning, som senare kommer att visas i Södertälje i samband med spelmansdagar.

Biblioteket i Järna har också en del andra extra program den närmaste tiden. På tisdag t ex visas två kortfilmer för barn. Den ena heter "Den ensamma bollen" och den andra "Barn i Japan".

EXPRESSEN 17.5.1973

NTA • BEKANTAS BEKANTA •

TVÅ GENERATIONER

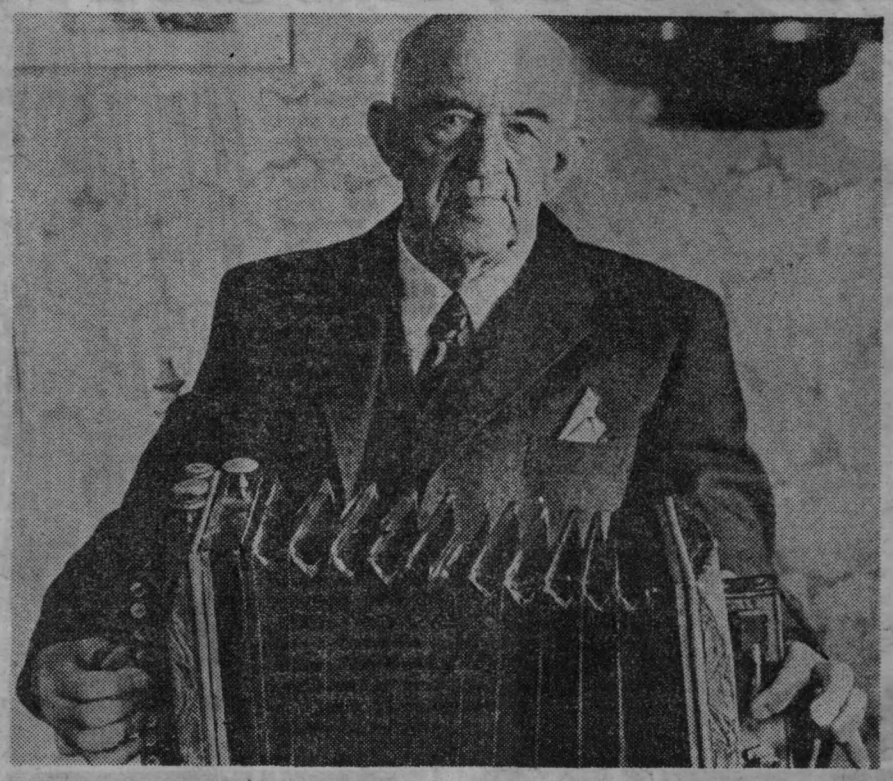

• Vappersta-Lasse (Gustav Larsson), 77 å. — Det fanns en tid, säger han, då fiolen och dragspelet bråkade. Det var när dragspelet hotade kväva fiolen. Men nu är instrumenten sams igen. Vappersta-Lasse vill spela upp för utmärkelsen Zornmärket på dragspel. Det väntas debatt i spelmanskretsar. Foto: PER-ANDERS HELLQUIST.

Lasse, 77, vill bli spelman

☐ *Vappersta-Lasse*, 77, Vagnhärad vill bli vår förste riksspelman på dragspel.
☐ Han har anmält sig till uppspelning för Zornmärket under musikveckan i Södertälje i juni.
☐ — Det är kanske mest för att få igång debatten, säger han.

Dragspelet har villat bort sig i skogen av fiolstråkar.

Hör det över huvud taget hemma i folkmusiken?

Frågan tas upp, hoppas man, vid en debatt i Södertälje den 16 juni. Den har som överrubrik "Zornmärket — statuspryl för spelmän eller verktyg för stilbildare?"

Skall Vappersta-Lasse få ta sitt gamla durspel med hem till ålderdomshemmet i Vagnhärad igen utan att ha fått dra en ton för Zornmärkesjuryn?

Det har från olika håll krävts att uppspelningarna i Södertälje skall vara offentliga.

— Jag tror aldrig jag får Zornmärket, säger Vappersta-Lasse.

Men han vill i alla fall försöka. Om inte annat så för att pressa fram ett prejudikat.

Vappersta-Lasse har varit trädgårdsmästare i bland annat Saltsjöbaden, Djursholm och Hässelby. Nu sysslar han mest med sina 22 dragspel och drar en låt i TV och radio och då.

— Förut hade jag 72 gamla magdeburgare. De flesta från slutet av 1800-talet. Ganska säregna spel med ringklockor och grejer.

Vappersta-Lasse, som egentligen heter **Gustav Larsson**, köpte sitt första spel av en skolkamrat för 80 öre.

Och nu kommer han på skiva — och i fint sällskap. Svenskt Visarkiv och Rikskonserter kommer med en LP-serie folkmusik — "Munspel och handklaver". På dem är Vappersta-Lasse en av huvudpersonerna.

BÄLGIEN ★★

Stig Nahlbom

★ I dag öppnas utställningen "Dragspelet" i biblioteket i Filipstad. **Signe Gustafsson** och **Georg Dahlgren** har kompletterat med eget material. Bland annat en bildkavalkad om Bälgiens historia. På söndag utlovas stor dragspelskonsert. På lördag tar Lions upp dragspelet på sin gala i Hagfors och den 26 maj planeras ett liknande arrangemang i Filipstad med tonvikt på damdragspelare. Två av dem heter **Signe Gustafsson** och **Willi Hagelin**.

★ Under Kampens Marknad i Linköping den 1 juni krönS (med kung **Carl-Uno Sjöbloms** nådiga medgivande) en lokal dragspelskung. Och det blir en kändis för dragspelshistorikerna — **Egil Bohrn**, 67. Uppträdde som musikaliskt underbarn redan när han var fyra år.

★ ★ ★

★ FOLKTONER FRÅN JÄMTLAND: Sångerskan **Gunilla Sehlin**, 14 och kören **Frösöflickorna** har gjort en LP. "Visa och folkton". Mycket **Peterson-Berger**, som sig bör.

★ ★ ★

"Jularbomusiken 75 år" är temat för ett jubileum i Avesta i sommar.

Det firas i Avestaparken varje torsdagskväll från 14 juni till och med 16 augusti (med undantag av 2 augusti).

Den 6 juni skulle **Calle Jularbo** ha fyllt 80 år. Livaktiga Jularbo Gille ordnar den dagen ett minnesprogram i Jularbos barndomsby Östanby utanför Avesta. Bland de inbjudna märks **Sally, Ebbe** och **Katja Jularbo**, sju av Calles syskon, landshövding **Gösta Elfving**, kommunikationsminister **Bengt Norling, Nils Fläcke, Bengt Polo Johansson, Ulla-Bella** (som en gång sjöng till Calles orkester) och **Jan Gabrielsson** (som håller på med Calles biografi).